

Nr. 61, juni 2017

Drift 25

De Oude
Gassen
ste

Colofon

auteur: Annelies Jordens met medewerking van Bert Aanstoot
vormgeving: Simon den Daas

Illustraties:

Frans Kipp maakte de tekeningen

De zwart/wit foto's komen uit de editie 1970

Kleurenfoto's: Simon den Daas

Druk: *Practicum Grafimedia Groep BV, Soest.*
ISSN: 1383-0279

SteenGoed verschijnt drie maal per jaar en is een uitgave van

Utrechts
Monumenten
Fonds

Lange Nieuwstraat 53, 3512 PD Utrecht

030 - 2311761

info@umf.nu

www.umf.nu

www.facebook.com/UtrechtsMonumentenfonds

NL68 TRIO 0254 7316 78

Steun onze werkzaamheden.

Met uw bijdrage steunt u de werkzaamheden van het Utrechts Monumentenfonds. U ontvangt dan het Jaarverslag, SteenGoed, de Nieuwsbrieven en uitnodigingen voor vergaderingen, lezingen en/of excursies. De minimale bijdrage is € 27,50 per jaar en begunstigers voor het leven betalen € 450,- ineens. Draagt u onze monumenten een warm hart toe: een hogere bijdrage doneren mag natuurlijk altijd.

Als begunstiger van het UMF mag u de giften – onder bepaalde voorwaarden – aftrekken van de inkomstenbelasting. Omdat het UMF een ANBI-status heeft, is deze regeling van toepassing. Meer informatie hierover vindt u op <http://utrechtsmonumentenfonds.nl/word-begunstiger/>

DRIFT 25

Vooraf

De Universiteit van Utrecht heeft een aantal panden aan de Drift (als onderdeel van de Universiteitsbibliotheek) verworven en ingericht voor onderwijs en studie. Ze zijn nu beschikbaar voor colleges en als ruimte om individueel te kunnen werken en studeren. Deze bestemming en de veranderingen in de werkwijze van studeren en leren hebben grote gevolgen gehad voor de oorspronkelijk inrichting.

In deze uitgave wordt specifiek aandacht besteed aan het pand Drift 25 waar tot 1985 het Kunsthistorisch Instituut gehuisvest was. Nadien is het pand onderdeel geworden van de Letteren Bibliotheek en werd het pand gekoppeld met Drift 27. Dat pand werd in de periode 1965-1970 gerestaureerd en verbouwd. Op dat moment was er gelegenheid de 'historie' van het pand te achterhalen omdat veel gegevens bloot kwamen te liggen. De resultaten van dat onderzoek werden in opdracht van het College van Curatoren in een boekwerkje uitgegeven bij de heropening op 7 oktober 1970.

Dit boekje was samengesteld door ondergetekende, Frans Kipp en Lideke Vos, onder begeleiding van architect en architectuurhistoricus prof. dr.ir. C.L. Temminck Groll. Voor mij en Lideke betrof het een doctoraal scriptie en de latere bouwhistoricus van de gemeente Utrecht Frans Kipp maakte (toen nog als student) de meeste tekeningen.

Deze editie van SteenGoed is een heruitgave van dit boekwerkje, qua schrijfstijl enigszins aangepast aan onze tijd en aangevuld met informatie over de periode na 1970.

Annelies Jordens

Inleiding

Van een min of meer intensieve bebouwing was in het Utrecht van de 11de eeuw alleen sprake rond de Domkerk en de Buurkerk en mogelijk in een kleine kern rond de Klaaskerk. Ook was de stad toen nog niet ommuurd. Bisschop Bernoldus (bisschop van 1027-1054) had dus ruimte genoeg om de kapittelkerken St. Jan, St. Pieter, de St. Paulusabdij en de iets latere St. Marie te vestigen. De aan deze kapittels toegewezen terreinen werden immuniteiten; dat wil zeggen dat men er onafhankelijk was van de wereldlijke overheid. Dit recht op zelfstandig bestuur werd in de loop der tijd steeds belangrijker, zodat ze zich konden ontwikkelen tot een soort stadjes binnen de stad. Terwijl de immuniteit van St. Pieter een natuurlijke begrenzing kende door de Rijnarm waaruit de Kromme Nieuwe Gracht ontstond, kon die van St. Jan heel ruim worden opgezet, omdat hij ten noorden lag van deze Rijnarm lag die ongeveer via het Oudkerkhof moet hebben gelopen. De grens liep verder globaal langs de Voorstraat-Wittevrouwenstraat en in het oosten langs de Keizerstraat.

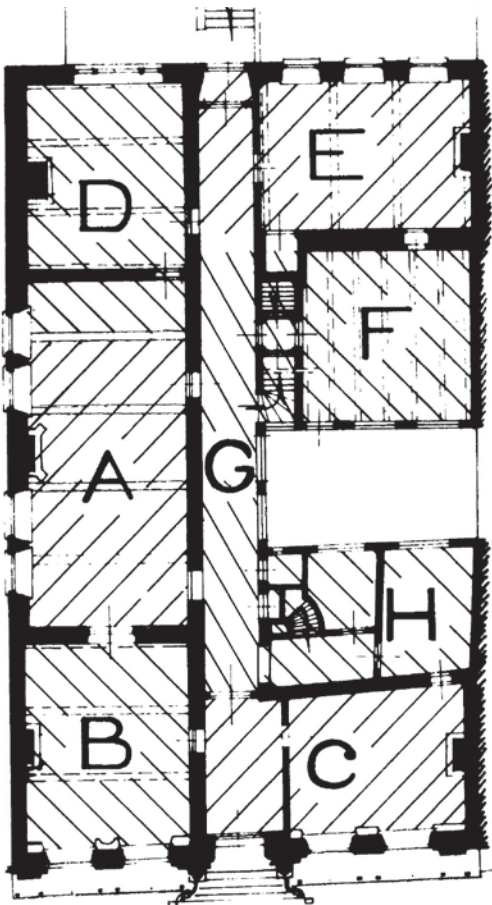
De kapittelkerken waren geen parochiekerken waar leken diensten werden gehouden. De kapittelheren of kanunniken waren monniken die wel de gelofte van celibaat en gehoorzaamheid hadden afgelegd, maar niet die van armoede. Dit laatste stelde hen in staat om buiten het gemeenschappelijke woonhuis (het claustrum) eigen woonhuizen (claustrale huizen) te bouwen. In de 15de eeuw was het al normaal dat ze daartoe van het kapittel grote erven voor het leven ontvingen. Ze waren dan alleen verplicht om jaarlijks een bedrag voor de zielernis van de overleden vorige bewoner te betalen, iets wat op den duur werd beschouwd als een vaste last op het huis.

Later werd het ook voor niet-kanunniken mogelijk zich binnen een immuniteit te vestigen en te genieten van de daarbij behorende privileges. Ook werden stukken grondgebied aan de stad overgedragen, zodanig dat er geen enkele band met het kapittel meer overbleef. Zo werd in 1393 na het graven van de Drift in het zuidoosten een deel overgedragen, waarna dit normaal onder de stedelijke jurisdictie viel.

Voor wat betreft de noordoosthoek is bekend, dat in de 15de eeuw het erf van Drift 23 het meest noordelijke claustrale huis bevatte ten oosten van de Drift. De erven ten noorden daarvan maken dan al geen deel meer uit van de claustraliteit en ook in het archief van het kapittel komen ze niet voor. Als in 1495 in verband met Drift 25 gesproken wordt van een 'ledig erf' kan dit zowel betekenen, dat het openstond voor de leenheer (lees: het kapittel) als dat het vrij van lasten was.

De immuniteiten raakten in later eeuwen steeds meer met de stad verweven. De kapittels werden echter pas opgeheven in 1811, toen op last van Napoleon ook hun wereldse bezittingen werden geconfisqueerd.

In deze uitgave wordt regelmatig gebruikt van de indeling hiernaast. De letters geven alfabetisch aan in welke volgorde de verschillende bouwdelen aan de voorgaande werden toegevoegd.

De eerste fase

De Drift, die tot in de 18de eeuw Nieuwegracht heette, werd gegraven in 1393. Er bestaat geen bewijs voor het bestaan van een huis op de plaats waar nu Drift 25 staat. Het bestaan van een voorganger is echter niet uitgesloten. In dat geval moet het een omvang hebben gehad zoals hierbij is aangegeven, ofwel iets kleiner dan de collegezaal'. Deze vermoedelijk oudste kern is in de plattegrond aangegeven met een A.

De daaronder gelegen, door een tongewelf gedekte, kelder is van een andere datum dan het voorstuk met zijn dwarse gordelbogen. Het is bouwkundig moeilijk vast te stellen welke van deze twee kelders tegen de andere is aangebouwd. Toch zijn er verschillende argumenten om aan te nemen dat de kelder met het tongewelf de oudste is. Ten eerste kennen we in Utrecht al sedert de 13de eeuw kelders met bakstenen tongewelven, terwijl de dateerbare kelders met gordelbogen alle van een latere datum zijn (bijvoorbeeld die van Keyserrijck dateert van circa 1410). Vervolgens werd in het huis Drift 23 ook pas op ongeveer 9 meter achter de voorgevel middeleeuws werk aangetroffen en ook in de huizen Drift 3 en Drift 15 liggen de oudste kernen een stuk terug ten opzichte van de gevel. Die van nr. 3 dateert van vóór 1393.

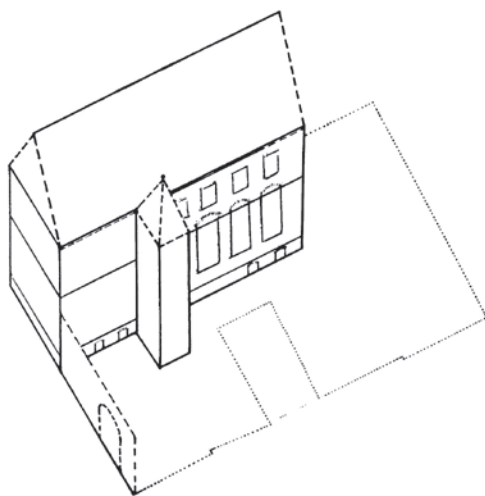
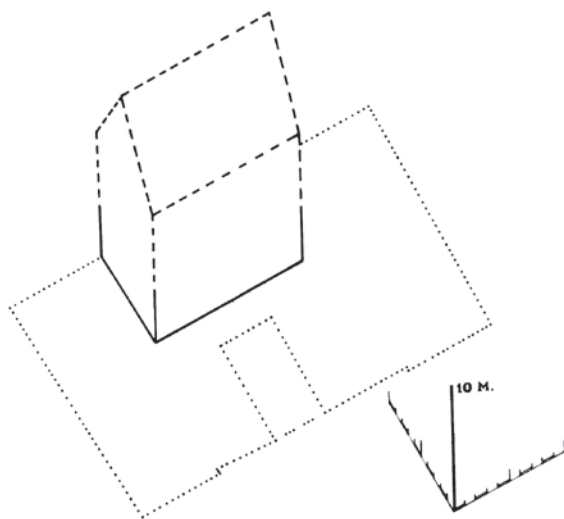
Over de opbouw van het oudste huis op nr. 25 weten we niets. Al het opgaand werk is van jongere steen (26-27/13/6,5 cm tegen 30-31/14,5/7 cm) dan de kelder. Twee bouwlagen zal het overigens wel hebben gehad, want een eenlaags huis was vrijwel nooit geheel onderkelderd. De achtergevel lag ten opzichte van de achterwand van de collegezaal een balklaag (ongeveer 2,8 m) naar voren.

De eerste vermelding van een huis ter plaatse van Drift 25 dateert van 1439. In een transport van het claustrale huis Drift 23 wordt als bewoner van het noordelijke buurpand Claes van Oestrum genoemd. Waarschijnlijk zag het huis er toen uit zoals hiernaast weergegeven.

Het huis van vóór 1393 zal na het graven van de Drift naar voren zijn verlengd met het gedeelte B, dat werd onderkelderd door middel van vier troggewelven op gordelbogen. Ter weerszijden moet het huis vrij hebben gelegen gezien de keldervensters in de zijwanden.

Het lijkt aannemelijk, dat er na het graven van de grachten en het aanleggen van uit het water oprijzende keldermuren (waarachter onder de straat gelegen kelders, zoals die toen ook al bestonden langs de Oudegracht) een rooilijn werd ingevoerd, waarvan de verschillende bewoners successievelijk gebruik gingen maken.

De achtergevel van dit huis lag nog steeds op een balklaag naar voren ten opzichte van de achterwand van de grote collegezaal. Het opgaande werk zelf werd overigens bij deze vergroting vernieuwd. De toen opgetrokken muren zijn voor een belangrijk deel tot nu toe bewaard gebleven.

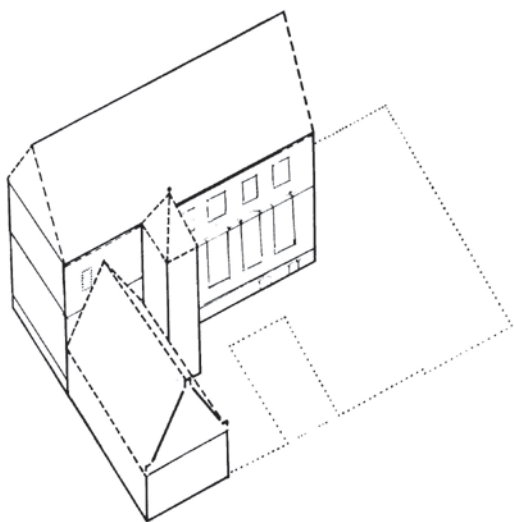
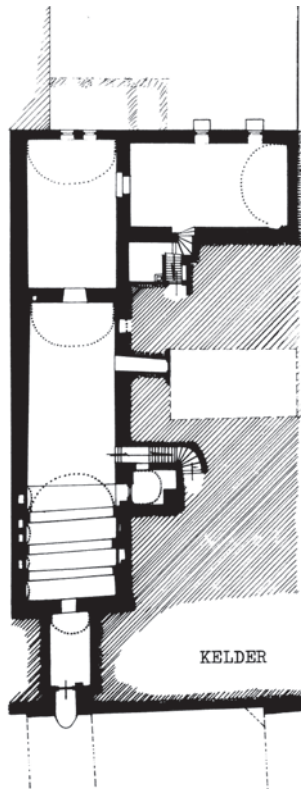
Links: de restanten van de onderbouw van de traptoren.
 Rechts: Plattegrond van de kelder vóór 1965.

Het huis werd geflankeerd door een traptoren. Die stond naast de scheidingmuur tussen het oudere deel A en het jongere deel B. Het fundament daarvan is nog aanwezig (zie kelderplattegrond).

De tot voor de verbouwing van 1965-1970 intact gebleven balklaag boven de begane grond (in de delen A en B) dateerde uit de vroeg 15de-eeuwse bouwfasen. Zoals zo vaak bij grote middeleeuwse huizen waren de balken zonder meer in de muur opgelegd. Er waren dus geen sleutelstukken. De ribben ('kinderbinten') waren in B in de balken gelegd en in A op de balken. Dit maakte de toepassing van tussenschotjes noodzakelijk.

Ook bewees deze balklaag, die geen enkele onderbreking vertoonde, dat de trap naar de verdieping buiten het bouwblok moet hebben gelegen. Dus is het des te waarschijnlijker dat op de aangetroffen fundamenteën inderdaad een traptoren rustte; iets wat ook elders regelmatig in overeenkomstige situaties voorkomt. De balklaag boven de verdieping

is bij een 16de-eeuwse verbouwing nog eens opnieuw gelegd, met gebruikmaking van de oude balken. Ook de zoldervloer werd daarbij opnieuw toegepast. Er was sprake van een duidelijk verschil tussen de 40 à 50 cm brede eiken vloerdelen boven A en B en de uit veel smalle delen bestaande vloer boven het achterstuk. De scheiding lag precies boven de plaats van de later verdwenen achtergevel!

Rond het midden van de 15de eeuw werd er in de rooilijn van de voorgevel een dwarse aanbouw C van één laag opgetrokken. De zuidelijke eindgevel van deze aanbouw tekent zich in de later meermalen verhoogde zijgevel nog duidelijk af. De nog aanwezige vlechtingen bewijzen, dat hier geen trapgevel maar een eenvoudige tuitgevel heeft gestaan.

Daar het gebouw vrij laag was nemen we aan, dat het een poortgebouw is geweest dat toegang bood tot het erf ten zuiden van het huis. Mogelijk was het de opvolger van een tuinmuur met een poort. Op een kaart van Braun en Hogenberg komt zoiets in deze omgeving nog op veel plaatsen voor. Het was niet onderkelderd. Ook later, toen dit bouwdeel directer bij het eigenlijke huis betrokken raakte en het wat het vloerniveau betreft daaraan werd aangepast, kreeg het nooit een kelder. Uiteraard moesten in de voorkelder B de zuidelijke keldervensters vanwege het optrekken van dit poortgebouw worden gedicht. De hier genoemde datering berust alleen op het feit, dat deze verbouwing moet liggen tussen de verbouwing die volgde op het graven van de Drift en de hierna te beschrijven verbouwing. Die moet op grond van de toepassing van laat-gothische sleutelstukken op omstreeks 1500 worden gedateerd.

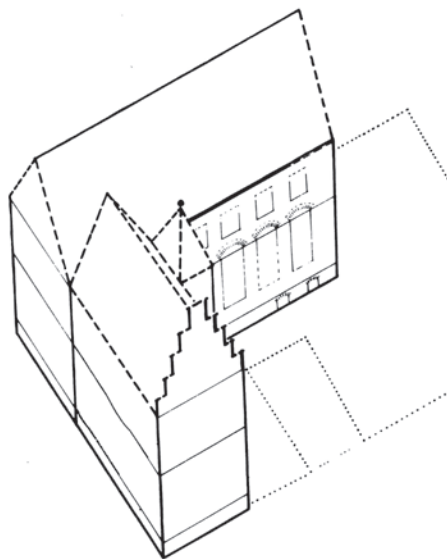
De periode Van Renesse

In 1496 blijkt het pand eigendom te zijn van Margriet van Culemborch, weduwe van de in 1495 overleden Jan van Renesse van Wulven. In 1495 zelf werd nog Pieter Pott als eigenaar genoemd, die op zijn beurt de opvolger was van Dirck van Zuylen die voor het eerst werd vermeld in 1484. Met Margriet van Culemborch - en mogelijk ook nog even haar man - deed een geslacht zijn intrede dat het huis met enkele onderbrekingen bijna 200 jaar zou behouden en dat het op enkele niet zo omvangrijke uitbreidingen na de afmetingen zou geven die het tot in de jaren zestig van de 20ste eeuw had. Vermoedelijk werd in haar tijd het eerder vermelde poortgebouw met een verdieping verhoogd. De vloerniveaus werden aangepast aan die van het hoofdhuis. De balklaag boven de begane grond werd pas in 1968 verwijderd, terwijl die boven de verdieping intact is gebleven.

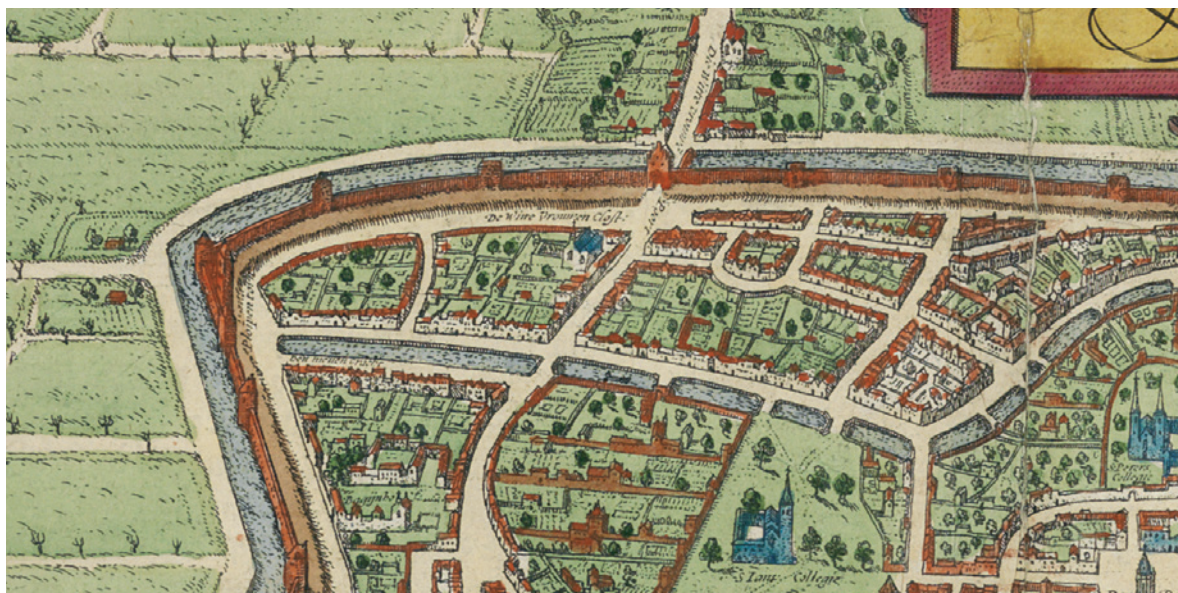
De verdieping rust op laat-gothische sleutelstukken van een rond 1500 zeer gangbaar type, die helaas voor het merendeel zijn weggekappt. De oorspronkelijke kleur was blauwgroen, maar tijdens de restauratie in 1970 is voor een donkerder groen uit een latere fase gekozen.

Deze dwarse zijbouw was constructief in vier vakken verdeeld. Met de 18de-eeuwse voorgevel, die over dit gedeelte drie traveeën telde, kon dus niet anders dan een vrij ongelukkige samenhang bestaan. Dit probleem is bij de restauratie opgevangen door het maken van een staalskelet. Een andere onderverdeling dan (eventueel) door hout en schotwerken was er in eerste instantie niet. In de zuidelijke eindgevel, die toen de vorm van een trapgevel kreeg, waren stookplaatsen opgenomen. De balklagen toonden geen onderbreking, dus moet de traptoren ook in dit stadium zijn functie hebben behouden. Een eikenhouten vensterkozijn, aangetroffen in de zuidwand op de verdieping in het bouwblok B, werd in deze fase gewijzigd in een deurkozijn.

Toen Margriets zoon Jan van Renesse in 1535 overleed, werd haar klein-

Detail van de omgeving van Drift 25 op de kaart van Braun en Hogenberg uit 1572. Bron: Het Utrechts Archief, catalogusnummer 214006

zoon, de Domscholaster Adriaen van Renesse (1501-1559) eigenaar van het huis. (Zie bijlage I voor een genealogie van de familie Renesse). Die wilde het huis vergroten en pachtte daartoe in 1541 het aan de zuidzijde aangrenzende pand van Gerrit van Campen voor een periode van 60 jaar. Dit pand was het meest noordelijk gelegen van de claustrale huizen van St. Jan. Nog in datzelfde jaar liet hij dit pand opknappen. Ook werd in de akte een bepaling opgenomen over het slopen van de scheidingsmuur tussen de beide erven.

Oorkonde van Adriaen van Renesse betreffende de pacht van het zuidelijk gelegen pand, nu Drift 23, Agnietenavond 1541. (Kroondomein Lodewijk Napoleon, inv. 402-6 (alg. Rijksarchief, 's-Gravenhage) In jaarlijkse pacht ontvangen:

".....een huysinge erve en hoffstad, alsoo die gelegen in die immunityt der kerke St. Jans voors. en wij die buerscap van dien van Mr Geryt van Campen Canonik der selver kerke gecoft hebn, daar aan de noordsyde wij als medeerfgenamen Heeren Johans van Renes van Wulven onses vaders zelig, en aan de Zuytsyde magister Arent Knoop, canonik der voors. kerke van St. Jans naast gelegen sijn, ..."

de pacht is: "sestich jaren lang duerend en langer nyet", jaarlijks voor 9 gulden, 12 stuivers.

Archief St. Jan 135 (Rijksarchief Utrecht), 20-1-1541, betreffende de muur ten noorden van nr. 23)

".....waer 't saecke wij onset erven ende naecomelingen oft actie van ons hebbende die heynmuur aen die noortsyde des voornoemde huys erve ende hoffstadt nederworpen ende afbraken ende 't voornoemde sestich jaeren of midtler tyt bij versuym aen den heeren voorn. ende haer capittel dan indertyt quame, soe sullen die besitters onser huysinge van Reness aen die noortsyde ende der voe-rn. emuniteyts huysinge erve ende hoffstadt die voorn. heynmuur wederomme tesamen doen maecken, die oncosten daervan half ende half draegende..."

In het depot van het Centraal Museum in Utrecht bevindt zich een steen schoorsteenfries (Catalogus Historisch Museum Utrecht, 1928, nr. 647), dat van Drift 23 afkomstig moet zijn en dat ons een indruk geeft van de verfijnde afwerking - nog geheel in laat-gothische stijl - die Adriaen zijn huis moet hebben gegeven.

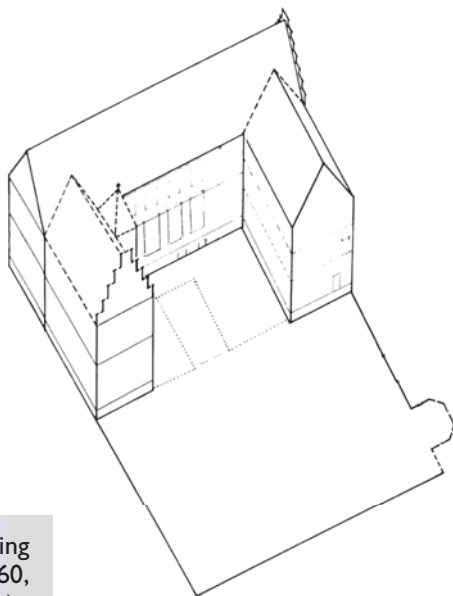
Om de beide panden met elkaar te verbinden werd aan de achterzijde, evenwijdig aan de rooilijn, een blok E gebouwd. Dit werd twee verdiepingen hoog en kreeg een kelder met een tongewelf. Aan de noordzijde liep het aan tegen de verlenging D van het bestaande blok B A. De bovenvloer van dit gedeelte lag aanmerkelijk lager dan die van het oude huis. Vermoedelijk hield dit verband met de vloerhoogte in nr. 23.

De schoorsteenfries in het Centraal Museum.

Dit alles is aangegeven op de tekening hiernaast, waarop ook is ingetekend de omvang die Adriaen van Renesse gaf aan het huis Drift 23. In de zuidelijke eindgevel van het blok E kon men het oude vloerpeil uit een hier ook weergegeven, teruggevonden doorgang afleiden. Voorts werd een - eveneens later dichtgezet - venster in de westgevel van dit bouwblok aangetroffen. Ook op de begane grond werd een doorgang gevonden.

In een uitvoerig stuk uit 1560 werd een regeling getroffen tussen Drift 25 en het ten noorden hiervan gelegen pand nr. 27, dat toen eigendom was van de Abdis van Oudwijk. Voor wat betreft nr. 25 werd gesproken van 't nyeuwe huys' en van een 'zael ende eedtsael'. Eigenaar was toen juist geworden Jan van Renesse, Heer tot Wulven en Wilp, een neef van Adriaen van wie hij het huis had geërfd.

Overeenkomst tussen bewoonster van de noordelijke belending en Johan van Renesse, heer tot Wulven en Wilp 21 april 1560, Archief Catharijneconvent vgl. noot 5, 797 (Rijksarchief Utrecht).

“.....die Eerweerdige vrouwe abdisse ende gemeen convent van Autwyck buyten Utrecht ter eenre ende den Eedelen ende Welgeboren Heeren Johan van Renesse heer tot Wulven ende Wulp ter anderen zijden sedert dien Heer Wulp voornoemd consenteert ende toelaet die abdisse voorsyd dat zij sal fundere een nyeuwe muer achter aen den heer van de Wilps voorsyde poorte tusschen haer beyder erff lijntrecht van die poort opp tot aen die winckel ofte het huysentken daer het secrete an staat ende den aanslag van de heer van Wulps poort weeder te maecken als zij nu is....”

“.....Ende off het saecke waer dat den heer van Wulp voorsyd soe hoech timmeren woude als men voorsyde timmeren sal sal alsdan een guet gemaectt worden tusschen beyden die de heer van Wulp ende meyvrou voorsyd halff ende halff betalen ende onderhouden sullen. Ende voorts soe geloeft mijnvrou voorsyd dat sij haer luchten die sij setten wil in de gevel van de westsyde dat sy sal in elcke raempt setten twee yseren opgaenden roeden ende een dwarssche brugge daer door ende in de selve ghevel gheen uitsteeksel te maecken. Oeck soe geloeft mijn vrou voorsyd ter stondt die guet die leyt aend't nyeuwe huys van de heer van Wulp voorsyd van vooren tot achteren te weeten die zael ende eedtsael op te nemen van de muer ende nyeuwe open guet te maecken midden in heor plaets ende die ten ewygen dagen open te onderhouden.....”

De verbouwing van het oude huis was zo intensief, dat men wel van een vernieuwing kan spreken. De grote kap die op het diepe blok B A D stond, vormde duidelijk één geheel; het was niet een 15de-eeuwse kap met een 16de-eeuwse verlenging. Hij bestond uit twee-jukkige eiken spanten op krommers, met een opbouw die een nok droeg. Al met al een normale constructie voor het midden van de 16de eeuw. De bovenste balklaag werd herlegd, nu met gebruikmaking van sleutelstukken in vroeg-renaissance vormen. Vermoedelijk werd toen ook het bovenste deel van het metselwerk vernieuwd en aan de zuidzijde voorzien van een beëindiging in de vorm van een lijst van geprofileerde baksteen; iets wat in Utrecht veelvuldig voorkwam.

Bij deze verbouwing werd ook de oude achtergevel gesloopt en vervangen door de huidige, één balk meer naar achteren gelegen, binnenmuur tussen A en D.

Van de voluutvormige vroeg-rennaissance sleutelstukken onder de balklaag boven de eerste verdieping was nog een vijftal aanwezig. De andere waren weggekapt in verband met latere stucplafonds. De van wapenschilden voorziene voorkanten waren alle sterk beschadigd. De indruk bestaat dat dit moedwillig is gedaan, ongetwijfeld in verband met het op 18 oktober 1569 in het Raadsdagboek opgetekende besluit om opdracht te geven alle wapens en dergelijke uit het huis van Jonkheer Jan van Renesse, Heer tot Wilp, te verwijderen. Jan van Renesse had namelijk in 1566 de prins van Oranje in zijn huis ontvangen en werd hierom door Alva - die in 1567 in Utrecht was ingehaald - in 1568 uit de stad verbannen. Zijn broer Geraerdts werd onthoofd.

Uit de Utrechtsche kroniek over 1566-1567, medegedeeld door Dr. H. Bruggmans in Bijdragen en mededelingen Historisch Genootschap XXV, p.44

'Den 19 October is die Prince van Ouraengen deur bevel van de Hartoginne Regente binnen Utrecht gecommen mit zijn broder grave Lodewyck van Naussauwe, hebbende die Prince bij hem zijn ordinaris beende ruyteren, om die stadt te bewaren ende goede ordere, eendracht ende concordie onder die borgeren ende inwoenderen te setten. Wesende die Prince mit sijn broeder geloigeert ten huysen van Jan van Renesse, here van Wilp, alwaer die heere van Brederode hemlieden tot twee ofte drie reysen toe is commen besoecken, daer telcke reyse groote communicatie gehouden worde met die van der nyewe religie'.

Van de decoratie zelf is niet meer bewaard gebleven dan de helft van één wapen. Dit is te danken aan het toeval dat deze helft door het bouwen van een later weer verwijderde halfsteens scheidingmuur in de voorzaal aan het oog onttrokken moet zijn geweest. Deze resterende helft toont op een ruitvormig schild het gecombineerde wapen van de familie Van Renesse en de familie Van Bronckhorst en Van Batenburg. De moeder van Jan van Renesse, die de beide huizen Drift 25 en 23 erfde, heette Alyt van Bronckhorst en van Batenburg (zie de genealogie in bijlage I). De ruitvorm en het feit dat het beschreven deel slechts de helft van het schild beslaat, duidt erop, dat hier het wapen van een dochter van Jan van Renesse was afgebeeld. Dit houdt in, dat de definitieve afwerking van Adriaens 'nieuwe huis' pas in of na 1560 plaatsvond.

Van de op deze renaissance sleutelstukken herlegde verdiepingsbalklaag bleef die in de voorste ruimte (deel B) bij de in 1970 afgeronde verbouwing gespaard, evenals de van omstreeks 1500 daterende bovenbalklaag van de dwarse voorbouw C. Dat de twee sleutelstukken in de noordwand van de voorzaal in B (waaronder deze met het wapen) nooit geheel werden weggestoken, is te danken aan het feit dat ze op het ogenblik dat in deze zaal een stucplafond werd aangebracht door een betengeling aan het oog werden onttrokken. Die in de zuidwand van deze zaal werden wel weggehakt. Op deze plaats kon echter tijdens de restauratie een tweetal worden aangebracht dat vrij redelijk bewaard was gebleven dankzij een (na het tijdstip van het afhakken van de wapens opgetrokken) binnenmuur in de grote zaal in het deel A. Ze waren daarin opgenomen en behoefden niet te worden verwijderd ter wille van de plafonds. Op grond van bewaard gebleven resten is de rode kleur, die de balklaag in de 16de eeuw moet hebben gehad,

weer aangebracht. In een later stadium was de balklaag bleekgroen en in de achterzaal werd behalve groen ook helderrood aangetroffen. In het achterste deel D dateerde uiteraard ook de balklaag boven de begane grond uit de midden 16de-eeuwse bouwfase. Deze balklaag was helderrood geschilderd en bezat ook schotjes tussen de op de balken gelegde ribben. De verlenging van de grote zaal bracht mee, dat één balk in die ruimte moest worden toegevoegd. Waarschijnlijk is dat de balk geweest waarop later onder de groene kleur een (vroeg 16de-eeuwse?) rankenbeschildering werd aangetroffen. Dit motief kwam nergens anders voor; we nemen aan, dat deze balk elders al eerder dienst had gedaan.

Hoewel we ons hier beperken tot de historie van Drift 25 willen en kunnen we niet geheel voorbij gaan aan de verbouwing die de Van Renneses (en wel voornamelijk Adriaen) lieten uitvoeren aan nr. 23. Het lijkt erop, dat de beide panden ten opzichte van de onderlinge erfscheiding enigszins elkaars spiegelbeeld vormen. Op de zuidelijke helft van het erf van nr. 23 lag een groot diep blok, ongeveer van het formaat van BAD van nr. 25. Een verbindend blok aan de tuinzijde sloot helemaal aan op blok E van nr. 25.

De voornaamste karakteristiek van nr. 23 is echter, dat er achter het hoofdblok een half achtkantige toren was aangebouwd, waarvan de hoofdverdieping (dat wil zeggen de eerste verdieping, die ook nu nog interessanter is dan de begane grond), gezien de daar aangebrachte vensters, een huiskapel bevatte. We kennen de toren dankzij een tekening van Jan de Beyer, (zie hiernaast) die een nauwkeurige reconstructie mogelijk maakt van het aanzicht vanuit de tuin op de achtergevels van de beide panden, zoals die er in de 18de eeuw uitzagen. Thans is alleen het keldertje hiervan (onder de tuin) nog intact. Helaas is de voorzijde van deze panden destijds nooit afgebeeld. Behalve een deel van de voorgevel en mogelijk enige binnenmuren is het hele huis nr.23 in de 19de eeuw vernieuwd.

Jan van Renesse verzocht in 1577, 9 jaar na zijn verbanning, de Raad van de Provincie om weer in het bezit van zijn huis te worden gesteld. Dit verzoek werd ingewilligd. Zijn moeder, Alyt van Bronkhorst, leefde toen nog. Mogelijk gezien de moeilijkheden rond haar oudste zoon (hij had steeds grote schulden) benoemde zij in 1579 haar jongste zoon Johan Baptist tot erfgenaam. Deze sommeerde in 1594, dat het huis 23 en 25 door Jan - de zoon van de hiervoor genoemde Jan, die het huis na zijn vaders dood in 1584 betrok - moest worden verkocht. In 1601 verkochten de erfgenamen van Hieronymus Bruynsels de huizen 'voor soe well 't selve van wijlent here Johan van Renesse van de Wulven gekomen is'. Het betreft hier nog steeds de combinatie van Drift 25 en

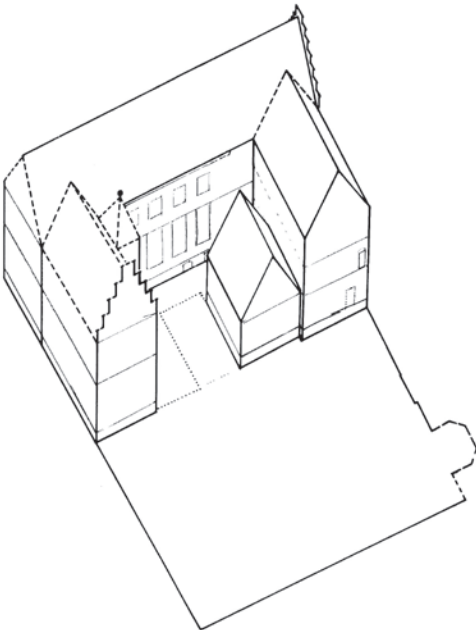
het in 1541 voor 60 jaar door Adriaen van Renesse gepachte huis Drift 23. Overigens was in feite alleen de grond gepacht. De claustrale huizen konden als eigendom worden beschouwd.

De koper, Nicolaes Malapert, mocht in 1601 voor 9 gulden en 12 stuivers per jaar het huis nr. 23 opnieuw pachten van het kapittel van St. Jan.

Op 13 januari 1602 verkocht hij de beide panden aan jonkheer Geraerd van Renesse van der Aa en Johan van Renesse van der Aa, heer van Mij drecht. Beide huizen worden dan afzonderlijk bewoond. In 1613 woont Geraerds weduwe, Anna van Assendelft in nr. 25 en Johan van Renesse van der Aa, heer van Zuylesteyn in nr. 23. Samen gaven zij in 1615 hun noordelijke buurvrouw, de abdis van Oudwijk, toestemming om onder bepaalde voorwaarden te verbouwen. In 1618 treffen we ze weer samen aan toen ze de overkluizende dam voor hun huis op eigen autoriteit hadden gerepareerd en het kapittel van St. Jan bepaalde, dat zij dit zelf moesten betalen.

In de eerste helft van de 17de eeuw vond nog een kleine uitbreiding van het huis plaats. Aan de binnenplaatszijde van het dwarse achterblok Er werd nog een eenlaagse aanbouw F gemaakt, vermoedelijk bestemd tot keuken. De enkelvoudige balklaag is nog aanwezig. Dit is een constructie die in de 17de eeuw steeds vaker werd toegepast, waardoor de constructie met de zogenaamde moer- en kinderbinten op de achtergrond raakte. De grote raveling houdt verband met de keukenschouw. De grenen balken hebben een zwaarte van 19 x 29 cm. Alle oudere balklagen waren van eikenhout.

Tijdens de ontleistering tijdens de restauratie tekende de noordelijke topgevel zich in de muur tussen het huidige trappenhuis en de ruimte boven de keuken duidelijk af. Het was een tuitgevel met vlechtingen, opgetrokken in een niet grote, rode baksteen. Zie de hierbij weergegeven tekening.

Tijdens deze tweede Van Renesse-periode, toen de beide panden nog wel als één eigendom werden beschouwd terwijl ze afzonderlijk werden bewoond, werd het blok E aangepast aan het oude hoofdgebouw. De verdiepingsvloer kwam omhoog, met toepassing van de oude balklaag en dat gold ook voor het plafond.

De 16de-eeuwse kap bleef echter op zijn plaats. Men kortte de spantbenen in (onderzoek achterkap drs. P.J.E. Luykx).

In de achtergevel werden de vensters omhoog gebracht, hetgeen ingrijpende wijzigingen in het metselwerk met zich mee-

bracht. Teneinde deze te maskeren werd oud en nieuw door een systeem van schijnvoegen tot een geheel gemaakt.

In de 17de eeuw vond een tamelijk fundamentele verbouwing plaats. We kunnen aannemen, dat deze werd uitgevoerd in de tijd van Van Tuyl. De

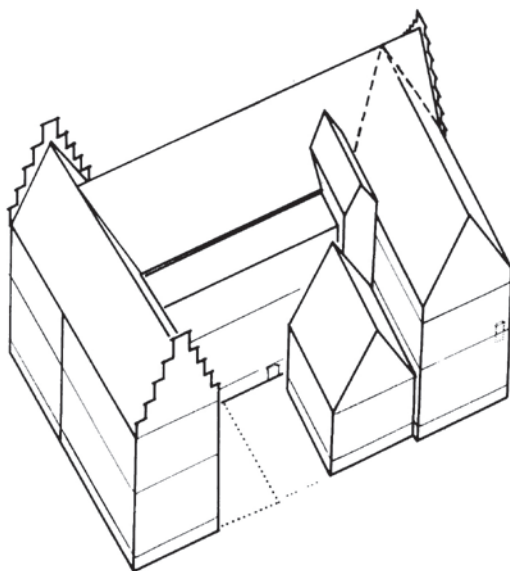

Het op de foto eveneens afgebeelde eerder genoemde venstertje moet, evenals de doorgang naar nr. 23, toen zijn gedicht.

neef van Anna van Renesse van Elderen, vrouwe van Assendelft, Ter Aa, Castricum etc., George van Elderen, vrijheer van Assendelft etc., verkocht (na in 1664 een hypotheek op het pand te hebben genomen), Drift 25 in 1669 aan Hieronymus van Tuyl van Serooskerken. die was gehuwd met Anna van Renesse van Moermond. Een jaar eerder, waarin Drift 23 al werd bewoond door Jacob van Wassenaar van Obdam etc, werd het huis voor het eerst vermeld onder de naam van Assendelft.

Monumentale uitstraling

In die tijd bestond er bij de notabelen in den lande de tendens hun huizen meer aanzien te geven door er een monumentale, liefst centrale gang in op te nemen. Bij Drift 25 werd vanaf de dwarse voorbouw C een gang langs de delen B, A en D ontworpen. Deze gang (in de plattegrond met G aangeduid) liep zowel op de begane grond als op de verdieping. Uiteraard moest hiervoor de oude traptoren worden afgebroken. In de plaats daarvan kwam er een trap op de plaats van de huidige, mogelijk meteen al de nu nog bestaande trap, die goed kon worden ingepast in de ruimte tussen het reeds bestaande gebouw F (de keuken) en het oude hoofdhuis. De onderbouw van deze trap bestond uit 17de-eeuwse baksteen, die ook werd aangetroffen op de middeleeuwse onderbouw van de traptoren. Zie ook de tekening.

Ook het uitwendige kreeg een monumentaler aanzien door het voorste deel van de 16de-eeuwse kap te laten doorlopen op een nieuw dak over de gehele breedte. Aan de

Hier is te zien hoe het huis er na het bouwen van de gang en na de afsplitsing van nr. 23 moet hebben uitgezien. De eerder beschreven verhoging van de vloer in E, die aan de definitieve afsplitsing voorafging, is tevens op deze afbeelding voor het eerst zichtbaar.

noordkant kwam een zijtrapgevel, zoals ook de zuidzijde er al een had. Voor een huis van allure was - anders dan in Amsterdam - in de tweede helft van de 17de eeuw een geveltop, in welke vorm dan ook, nauwelijks meer in tel. Hier hoorde men een dak in de breedte te hebben. Uiteraard moesten omwille van de gangen de vensters in de zuidgevel van het oude blok worden opgeofferd. Gelukkig was er ook aan de noordzijde nog steeds een open ruimte, zodat de middelste zaal (zowel boven als beneden) van daaruit kon worden belicht. Mogelijk waren er al vensters die nu konden worden vergroot.

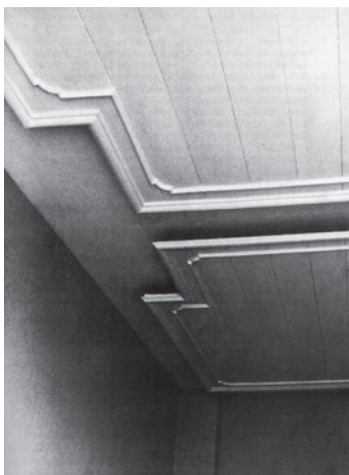
Een keldervenster dat vroeger op de binnenplaats uitmondde, kwam daar nu enkele meters vandaan te liggen. Om toch hierdoor licht in de kelder te krijgen, werd er een geheel met witte tegeltjes beklede 'tunnel' voorgebouwd. Deze tunnel is nog intact.

Het echtpaar Van Tuyl van Serooskerken - Van Renesse overleed in 1686. De heren mombers (voogden) van de kinderen vroegen toen toestemming om voor de kinderen van de heer van Wulven, dat wil zeggen Hieronymus van Tuyl van Serooskerken, het huis genaamd Ter Aa in verband met schulden te mogen verkopen aan Cornelis van Royen. Dit geschiedde op 9 februari.

Het is niet waarschijnlijk, dat Cornelis van Royen, Raad Ordinaris in het hof van Utrecht, belangrijke verbouwingen liet uitvoeren of het moest zijn, dat een deel van de werken die we in de periode van Van Tuyl plaatsen, uiteindelijk pas in zijn tijd tot uitvoering kwam. Vermeldenswaard is nog, dat zijn overbuurman, Jacob Voirst, in 1695 een deel van de 'boogh' (de kluis ofwel brug over de Drift) wilde afbreken. Hij nam toen op zich om voor zijn overbuurman Cornelis van Royen de muur langs de gracht weer op te bouwen en deze eeuwigen erfenis te zullen onderhouden.

De periode Van Nellesteyn

Na Van Royen volgde er weer een geslacht dat het huis gedurende enkele generaties zal bewonen: Van Nellesteyn. In die periode kreeg het huis zijn huidige uitwendige aanzien. In een overeenkomst van 4 augustus 1722 wordt Steven van Nellesteyn, gehuwd met Cornelia Johanna van Royen, als eigenaar genoemd. Hij overleed in 1729. Zijn weduwe bleef tot 1741 in het pand wonen en verhuisde toen naar de Nieuwe Gracht 'bij de Groenesteeg onder de Linde'.

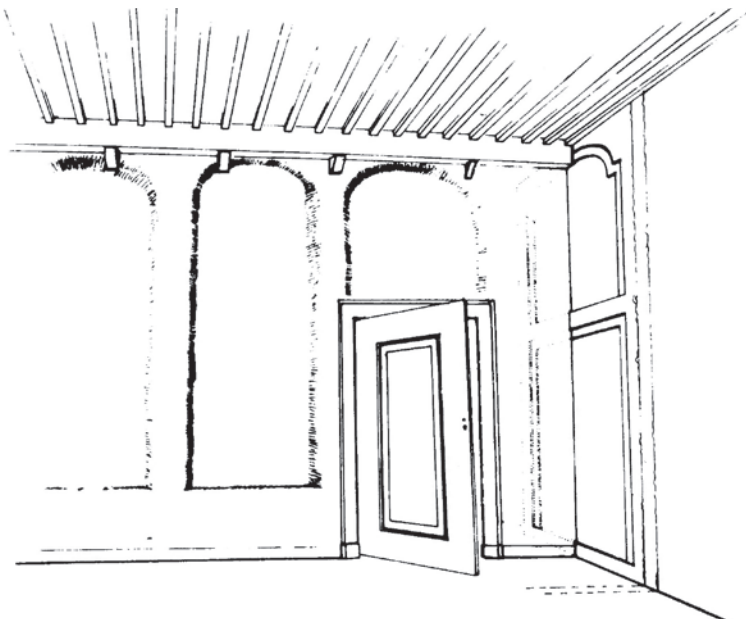

In deze eerste fase van de Van Nellesteyns werden waarschijnlijk enkele verbouwingen uitgevoerd. In de achterwand van bouwblok C kwam een vroeg 18de-eeuwse nis aan het licht, die gedeeltelijk aan het zicht werd onttrokken door de muur van de direct met de huidige voorgevel samenhangende hal. Het kleine, in 1970 op een nieuwe plafond herplaatste, houten plafond op de verdieping in E zou heel goed 18de-eeuws kunnen zijn.

In het algemeen paste men in de periode van de bouw van de gevel waarschijnlijk stucplafonds toe.

Tevens is het niet uitgesloten, dat de bijzonder mooie deuren in de collegezaal nog uit de periode van Steven van Nellesteyn dateren. De zaal moet toen verdeeld zijn geweest in een klein westelijk deel en een groot oostelijk deel, dat ter weerszijden van de deur wandkasten had. De westelijke deur was (en is) achter de latere betengeling nog geheel intact. De oostelijke werd bij de 19de-eeuwse verbouwing verminkt, maar doet in deze verminkte staat nog steeds dienst.

In 1752 wordt Stevens zoon, de Raadsheer Wouter Hendrik van Nellesteyn, genoemd als eigenaar van Drift 25. Mogelijk woonde hij er al sinds 1741. Hij was het die in 1752 de huidige voorgevel liet bouwen. Tevens vroeg hij toestemming voor het plaatsen van een hek (de voorganger van het nu aanwezige hek).

Verzoek uit 1752 voor het plaatsen van een ijzeren hek
Kroondomein Lodewijk Napoleon, inv. 402-6 (Nationaal Archief 's-Gravenhage)

*'Aan de Ed.gr.achb. Heeren Burgemeesteren en vroedschap der stad Utrecht.
Geeft Reverentelijk te kennen Wouter Hendrik van Nellesteyn geeligeerde Raid ter vergaderinge van de Ed.-Mog. Heeren Staten 's Lands van Utrecht dat hij welgenegen soude zijn voor zijne Huijsinge op de nieuwe graft staande op de Drif te doen setten een Euser Heck en vier Canonnen conform deze geannexeerde Tekening. En vermits selve niet vermag te geschieden zonder voorgaande permissie keerd hij sig tot UEd.gr.achtb.'*

Deze voorgevel is vrij zeker ontworpen door de meestersteenhouwer Jan Verkerk, tevens de ontwerper van de gevel van het pand van de Fundatie van Renswoude. Deze beide gevels vormen met die van Achter de Dom 14 en Kromme Nieuwe Gracht 3-5 de enige hardstenen voorgevels in de stad Utrecht. Om te beginnen vertoont een ontwerp van Jan Verkerk voor een (niet uitgevoerde) verbouwing van het huis Lichtenberg - dat ook toen al deel uitmaakte van het Stadhuis - allerlei details die ook in Drift 25 voorkomen. De vorm van de kuif is dezelfde, de voor 1752 zeker niet moderne hoekpilasters komen op vrijwel dezelfde wijze voor in dit ontwerp van 1729. Vervolgens komt tweemaal (in 1752 en 1759) de naam Jan Verkerk voor in stukken betreffende het huis van Wouter Hendrik van Nellessteyn, zodat het zeker is, dat er tussen beiden contact bestond.

De hardstenen voorgevel werd opgetrokken voor de oudere structuur. Daarbij werd de toen aanwezige voorgevel geheel verwijderd. Er werd

een schijnverdieping aangewend om een monumentale aanblik van drie verdiepingen te verkrijgen.

Ook de trapgevels op de noordelijke en zuidelijke zijgevels werden verhoogd, vooral die aan de straatzijde. De dekplaten van de treden bleken op de koppen een oneffenheid te vertonen in de vorm van een visgraatmotief, vermoedelijk om een bepleistering te laten hechten. Indien dit klopt, dan werden bij de bouw van de hardstenen gevel de zijgevels bepleisterd.

De gevel, vijf traveeën breed, wordt aan weerszijden afgesloten door twee kolossale Dorische pilasters met bloksgewijze verzwaringen. Het basement van de gevel wordt gevormd door licht gebogen kelderramen in de twee linker traveeën en paneelvullingen in de twee rechter traveeën.

De middentravee is door een zeer geringe voorsprong als risaaliet behandeld. Die komt ook in de kroonlijst als zodanig tot uitdrukking door middel van een kuifstuk, waarin twee griffioenen met lege wapenschilden. Deze zijn bekroond met een kroon die tijdens de verbouwing in 1970 weer is aangebracht. Deze risaaliet wordt bovendien

geaccentueerd door een stenen bordestrap van vijf treden, die leidt naar de iets terugliggende dubbele voordeur. Op de eerste verdieping is de raampartij omlijst door een hardstenen profilering, geflankeerd door rocaille-voluten. Onder het venster is een ondiep balkon met rocaille balusters, gesteund door twee Ionische zuilen die de dubbele deur daaronder flankeren. Op de tweede verdieping, die alleen aan de voorzijde als schijnverdieping is opgetrokken, is de risaaliet in iets mindere mate geaccentueerd door middel van een kozijnprofilering en een verbindend element met het eronder gelegen raam.

De verhoogde kroonlijst met attiek bevat sterk geprononceerde triglyphen en guttae, die de verticale assen accentueren. Het rijzige van de gevel wordt bovendien versterkt doordat de hoogte van de vensters naar boven toe afneemt. Met het verdwijnen van de uitgesproken pilasterarchitectuur van de late 17de eeuw namen in de loop van de 18de eeuw de vensters een steeds belangrijker plaats in in het ritme van de gevel. Steeds meer werden schuiframen met roedenverdeling toegepast, die het aanzien van de gebouwen uit die tijd verlevendigen. Ongetwijfeld werden bij deze 18de-eeuwse verbouwing de vensters in de achtergevel en de noordelijke zijgevel eveneens voorzien van ramen met een dergelijke roedenverdeling. Bij de verbouwing in 1970 werden in de voorgevel in de plaats van de empire vensters schuiframen met 18de-eeuwse roedenverdeling teruggebracht. De maten konden worden gereconstrueerd aan de hand van vondsten.

Uiteraard bleven de veranderingen aan het huis niet beperkt tot de voorgevel. De keuken op de binnenplaats (F) werd verhoogd met een verdieping. Toen werd ook de binnenplaatsgevel vernieuwd in samenhang met die van het trappenhuis. De kozijnen met natuurstenen dorpels in deze binnenplaatsgevel zijn alle nog 18de-eeuws. Alleen het venster op de eerste verdieping van het trappenhuis behield zijn 18de-eeuwse schuifraam met roedenverdeling. Omdat alle overige ramen in de 19de eeuw zijn gewijzigd, is voor de in 1970 gebouwde tweede verdieping het 19de-eeuwse raam als uitgangspunt genomen. In de loop van de 18de eeuw werden bij veel grote stadshuizen in de Nederlanden veel wijzigingen in het interieur doorgevoerd om ze te laten voldoen aan de eisen van die tijd. Zo ook in dit geval. De tendens naar lichtere interieurs, die in de 17de eeuw al was ontstaan, werd nog verder doorgevoerd.

De inwendige constructie werd aan het oog onttrokken door onder de balklagen stucplafonds aan te brengen, waarvoor zoals gezegd de sleutelstukken moesten worden weggehakt. Belangrijke vertrekken werden tot een architectonische eenheid gemaakt door ze rondom te voorzien van betimmering, bestaande uit lambrizeringen en een systeem van lijsten en stijlen, waarin bespanningen konden worden aangebracht. De betimmering van de grote zaal werd hiervoor al genoemd. Aansluitend aan de voorgevel werd de huidige hal geformeerd. Dat deze, omdat hij in een bestaande structuur moest worden ingepast, niet axiaal vóór de gang kon komen, zal de 18de-eeuwse ontwerper zeker als storend hebben ervaren. De omwille van deze hal gebouwde binnenmuur werd op de verdieping doorgetrokken, zodat daar in het deel C een kabinet en een zijkamer ontstonden.

Ten gevolge van intensieve veranderingen in de 19de eeuw resteert er van de 18de-eeuwse afwerking (buiten enkele restanten van de betimmering en een tweetal fonteinnetjes) niets. Geen stucwerk, geen schouw, geen bespanning bleef bewaard.

Uit de periode van Wouter Hendrik van Nellesteyn zijn de volgende aanlegenheden nog het vermelden waard:

in 1766 kocht hij het perceel ten noorden van nr. 25. Het werd later als 'kleyn huis' aangeduid. Dit moet toen nog een enigszins vanuit de rooilijn terugliggend huis zijn geweest, dat later - in de periode van Lodewijk Napoleon - geheel werd veranderd.

In 1767 vroeg hij toestemming aan de vroedschap om de deuren van zijn koetshuis en stallingen te mogen veranderen.

In 1770 kwam er een definitieve oplossing met betrekking tot de rechten en plichten ten aanzien van de (toen verkleinde) kluus over de Drift tussen zijn huis en het pand aan de overkant, dat op dat moment in eigendom was van Cornelis van der Hoop.

Na zijn overlijden in 1784 erfde zijn zoon Cornelis Jan van Nellesteyn, geboren in 1759, heer van Broekhuizen en Darthuyzen, gehuwd met A.C.M. van Bronckhorst, de beide panden Drift 25 en 27.

Notitie van Wouter Hendrik van Nellesteyn d.d. 5.5.1778 inzake een gebeurtenis op 20.4.1778

(Kroondomein Lodewijk Napoleon, inv. 402 (Alg. Rijksarchief 's-Gravenhage)

Op die dag was er water weggelopen uit de gracht, met als gevolg een verzakking in de straat;

'....dat men vreesde met grond dat ruym de helft van de straet met baalie en alles in de gragt soude ende dit huys daer door een groote en gevaarlijke schok soude bekomen.....'

Vervolgens liep het water weer op:

'het is wel waar dat volgens een conventie gemaakt dd. 11. maart 1695 de Heer van der Hoop als nu eygenaar sijnde van 'thuys hier overstaande, so als des helftes eygenaar in der teyd ter eeuwige daagen die muur moeten onderhouden en ik dus van alle kosten bevrijd was. Maar met grond bevreest zijnde dat doir het dreunen in de grond met wegbreeken van 't oude fundament van de muur hij sonwijlen wellen magt en ontdekken waar-doir het sand onder de fundamente van mijn huys magt wegloopen.....'

Hij brengt dan midden in de straat aan:

'.....een swaare steenen schoueying van deelen paalen en gordingen welke met veel macht sijn ingeheyd sodat de borden van de gragt en welke inde grond sijn blijven staan opdat in gevalle dit weder mocht koomen te gebeuren dit huys voor dusdanig toeval mocht bewaard blijven. Deze beschoeying begint aan de linker of suydseyde van 't huys met de strekking van mijn huys en vervolgt sig tot aan mijn kluys of doorgang van 't water in mijn kelder'.

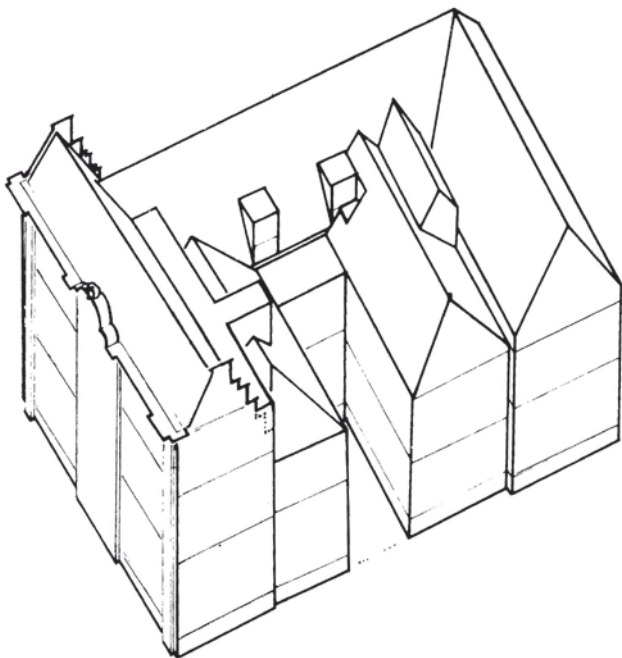
De latere jaren

In 1807 liet Cornelis van Nellesteyn de panden Drift 25 en Drift 27 bij opbod verkopen. Drift 25 werd aangeprezen als een pand met schilderstukken in de schoorstenen, een penantspiegel en een tafel in de voor-kamer. Drift 27 werd 'een moderne, zeer logeable en wel doortimmerde Huizinge' genoemd.

Koper van nr. 25 was Gabriel van Oordt, hoogleraar in de theologie van 1805 tot 1823. Een laatste uitbreiding van dit pand moet voor 1809 - dus toen Van Oordt eigenaar was - zijn uitgevoerd, omdat deze bij de overdracht aan Lodewijk Napoleon al bleek te bestaan. Achter het blok C kwam aan de kant van de binnenplaats een tweede beuk, zoals vroeger al het achterblok E door het bouwen van F werd verdubbeld. Dit bouwdeel, met H aangeduid, moet uit de jaren rond 1800 dateren. Dit valt af te leiden uit zijn balklagen (zeer smalle balken) en zijn (nooit gewijzigde) ramen met drieliding, geplaatst in kozijnen met een houten onderdorpel.

Daar Cornelis Jan van Nellesteyn het pand vóór de verkoop al enige tijd verhuurde, is het niet zo waarschijnlijk, dat er toen uitbreiding plaatsvond. Zodoende is het aannemelijk, dat professor Van Oordt deze uitbreiding liet uitvoeren.

In 1809 werd Drift 25 aangekocht voor koning Lodewijk Napoleon, als laatste en meest zuidelijke pand op de Drift, gezien vanaf de Wittevrouwenbrug. Zie het gevealaanzicht. Niets wijst erop, dat het pand bij het eigenlijke paleis zou worden betrokken. Het werd ook veel later aangekocht dan de andere panden die al in 1807 werden verworven. In feite was het alleen nodig dit pand aan te kopen, omdat de bouw van de grote balzaal van het paleis aan de Wittevrouwenstraat het nodig maakte dat er een wijziging werd aangebracht in de achtergevel van Drift 25. Vermoedelijk was men verder van plan er een hoge hoffunctionaris in te huisvesten.

Het ontwerp voor de balzaal werd door de Amsterdamse architect J.D. Zocher sr. ingediend op 7 augustus 1807. De zuidwesthoek van dit gebouw overlapt de achtergevel van Drift 25. De beëindiging van het gedeelte C moest hierdoor worden gewijzigd. In plaats van drie vensters naast elkaar, zoals er tot nu toe steeds hadden gezeten, kon men nu niet meer dan twee vensters maken. Bij de ontleistering bleek, dat dit geveldeel bij deze verandering grotendeels werd vernieuwd.

Vermoedelijk was dit ook het moment waarop de gehele achtergevel (na onder de Van Nellesteyns onder één kroonlijst te zijn getrokken) werd bepleisterd en voorzien van empire ramen, ook daar waar de indeling niet veranderde.

Dit laatste geschiedde trouwens bij alle gebouwen die bij het plan betrokken waren: *'Het gansche palijs wierd van onder tot boven vóór zowel als achter, van nieuwe ramen voorzien, met ruiten van de grootste soort en de nieuwste smaak en het wierd blaauw aangepleijstert'*. Ook de tot voor kort aanwezige ramen in de voorgevel zullen dus uit deze periode dateren.

Aan het paleiscomplex werden onder auspiciën van G.A. Evers (onder meer oud-conservator van de Universiteitsbibliotheek, tevens secretaris en later erelid van Oud-Utrecht) rond de vorige eeuwwisseling zeer veel werkzaamheden verricht. Hij schrijft op pagina 231 van zijn in 1915 uitgegeven onderzoek 'Koning Lodewijks Paleis te Utrecht. Het huis Oud en Nieuw', dat onder leiding van architect Zocher de werkzaamheden aan het paleis en de panden aan de Drift werden aangevangen met tachtig metselaars en timmerlieden. Op aandrang van de koning vermeerderde het stedelijk bestuur dit aantal een maand later tot honderdertig man. Toen dit nog niet genoeg bleek, moesten er nog zo'n dertig timmerlieden uit Den Haag komen, omdat er in Utrecht geen bekwaame vaklieden meer over waren. Dag en nacht, zowel in de week als 's zondags, moest er worden doorgewerkt. Ten slotte waren er tweehonderd arbeiders werkzaam.

Toch is het niet erg waarschijnlijk, dat het huis Drift 25 veel andere wijzigingen heeft ondergaan dan die aan de gevels, welke al zijn vermeld. De verschillende schouwen in empire stijl, zoals die in 1970 werden aangetroffen, lijken eerder te dateren uit een iets latere tijd dan uit de tijd van Lodewijk Napoleon. Hetzelfde geldt voor het stucwerk en voor het tuinhuis dat deel uitmaakte van een tegen de balzaal aanlopende tuinmuur en dus uit dezelfde of latere tijd moet dateren, maar dat werd uitgevoerd in schoon metselwerk en daarom dus vrijwel zeker niet afkomstig is van de bouwcampagne onder leiding van Zocher, want die liet alles bepleisteren.

De eerstvolgende eigenaar was ridder Van Zuylen van Nijevelt, 'griffier van de Staaten der Provincie der Provincie Noord Holland', die het huis in 1810 kocht. In 1816 werd het doorverkocht aan baron Van Heeckeren van Brandsenburg, burgemeester van de stad, die er op dat moment woonde.

Het meest waarschijnlijk is dus, dat de elementen die een empire stijl vertonen of vertoonden, werden aangebracht in de periode van burgemeester Van Heeckeren. Allereerst geldt dit voor de nu nog aanwezige schouw in de beneden voorzaal in het gedeelte B. In deze zaal bevond zich ook een stucplafond uit deze tijd, dat helaas - zoals alle plafonds behalve die in de gang - aan het maken van een nieuwe balklaag moest worden opgeofferd. Waarschijnlijk maakte ook de bruin met gouden afwerking, die achter de latere omtimmering werd

teruggevonden, deel uit van de door deze elementen bepaalde zaal. Een bijzonder fraai empire plafond zat in de grote collegezaal. De in de 18de eeuw en ook nog tijdens Lodewijk Napoleon hier aanwezige tussenmuur was toen kennelijk gesloopt. Empire schouwen kwamen nog voor op de eerste verdieping in B (dit exemplaar is als bouwfragment bewaard gebleven) en in het kabinet in het zuidelijke deel van E (dit was er een in de vorm van een nis).

Het reeds genoemde tuinhuis maakte deel uit van een tuinmuur, die de stallingen scheidde. Het was alleen geopend naar de tuin en bezat een eenvoudig fronton, dat in 1970 niet meer aanwezig was, maar weer gereconstrueerd is.

Verder liet Van Heeckeren enige zaken zoals zonneschermen en spiegels aanbrengen. Dit blijkt uit het gegeven, dat bij de verkoop in 1845 hiervoor een extra bedrag buiten de koopsom werd gevraagd. In de voorkamer en in de zaal waren schoorsteenspiegels (die in de zaal bleef tot de laatste verbouwing intact); in de achterkamer waren twee penantspiegels.

In 1845 werd jonkvrouwe A.J.C. Loten van Doelen, gehuwd met Mr. Grothe, eigenaresse van Drift 25. De familie Grothe bewoonde het pand tot 1900. Men liet in het interieur zeer veel werkzaamheden uitvoeren. Verschillende neo-stijlen passeerden hierbij de revue. Het is heel moeilijk om steeds met zekerheid de volgorde van de veranderingen vast te stellen, te meer, daar deze veranderingen werden uitgevoerd met veel begrip voor de bestaande situatie. Uit de begintijd van de familie Grothe dateert de enigszins neo-barokke schouw in de grote zaal, die bij de verbouwing in 1970 kon worden gespaard. Het stucwerk in de hal en de gang werd vermoedelijk omstreeks 1870-80 aangebracht. Het vertoont neo-rococo vormen en is van zeer goede kwaliteit. Ware het niet, dat de teruggevonden 18de-eeuwse deur niet in het ritme van deze gang past, dan zou men menen van doen te hebben met een 19de-eeuwse herstelling van 18de-eeuws werk.

Ook elders in Utrecht komt zeer goed rococo stucwerk voor. Bij deze periode horen ook de tussenpuien, de ramen van deze gang naar de binnenplaats en vermoedelijk ook het bovenlicht met de lantaarn in de ingangspartij.

In de kamer rechts van de ingang bevindt zich een schouw en bevond zich een plafond, waarvan het stucwerk een hard soort Lodewijk XVI - tot empire-vormen vertoont respectievelijk vertoonde. Achter de betengeling kwam het volgende opschrift tevoorschijn: 'Deze kamer is gerestaureerd in november 1894 door A.J. Wolffenbuttel en D. de Kruyff en muisdicht gemaakt door R.J.C. Kerkhoff'. Vermoedelijk zijn de genoemde elementen dus in dat jaar, naar voorbeeld van wat er aanwezig was, vervaardigd.

Van de moeilijker te dateren werken uit de tijd van de familie Grothe zijn te noemen:

De tegelvloer in de benedenruimte van F (de keuken) en de nabijgelegen pomp op de binnenplaats, naast de toegangsdeur tot deze binnenplaats. De pomp heeft vermoedelijk een voorganger op dezelfde hoek gehad. Het merendeel van de deuren, deuromlijstingen en lambrizeringen, hoezeer deze ook een 18de-eeuws aanzien hebben. De beschreven vondst

toont echter aan, dat het echte 18de-eeuwse werk veel fijner van detailering was.

Het eigenaardige gangetje achterlangs de voorkap. Van de jukken van deze kap werden daartoe de stijlen aan de achterzijde eenvoudigweg afgezaagd. De kap hing hierdoor als het ware op de wandjes. De toegang tot deze gang werd geformeerd door een trapje, dat vanaf de eerste verdieping naar boven liep, ongeveer op de plaats waar eens de traptoren stond. Een boogje in de muur rustte op neo-rococo consoletjes. Aan de zuidkant werden dakkapellen in de zolderverdieping aangebracht. Op de eerste verdieping maakte men op een houten balk een tussenmuur, die thans door een nieuwe op een ijzeren balk is vervangen. Twee dochters van Grothe (een derde was overleden) waren van 1897 tot 1900 de eigenaressen.

In 1900 werd het pand voor f52.500,- gekocht door Jhr. Hendrick Maurits Jan van Asch van Wijck, rechter bij de arrondissementsrechtbank. Hij wijzigde de achterkamer in D, er kwam een rijk plafond van voorgegoten elementen en er werden nieuwe betimmeringen aangebracht. Vervolgens werd deze zaal tot tuinkamer gemaakt door er openslaande deuren in aan te brengen en er een laat Jugendstil terras voor te bouwen. Tussen de grote zaal en de voorkamer kwamen schuifdeuren.

Boven: de kamer van prof. dr. W. Vogelsang
Onder: de collegezaal ten tijde van prof. Vogelsang

Van 1911 tot 1921 was Jhr. Hubert Alexander Maurits van Asch van Wijck (zoon van Hendrick) eigenaar van het huis. Zij moeder bleef er tevens wonen.

In 1921 werd het pand door het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen aangekocht en in gebruik genomen als Kunsthistorisch Instituut. Tijdens het beheer van de eerste hoogleeraar, Prof. dr. W. Vogelsang, werden enkele kleine wijzigingen aangebracht. Uit zijn tijd dateren de neo-rennaissance deuren in de achterzaal in E en de kluis.

In 1954 vergrootte men de werkruimte door het aanbrengen van daklichten. Voor een kopie van Donatello's David, die eerst in de grote zaal was opgesteld, werd tussen de ramen van de beneden-voorzaal (in B) een hoge nis van triplex aangebracht.

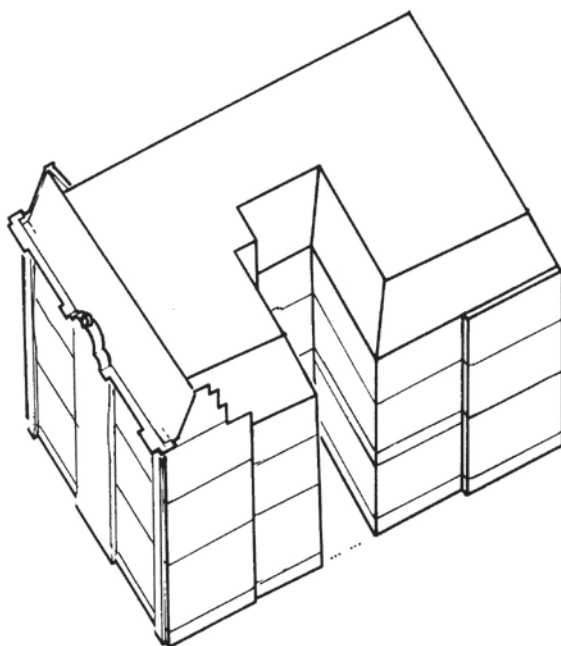

In 1965 tot slot begon de grote verbouwing die in 1970 werd voltooid. Door het optrekken van het gehele huis tot de hoogte die tot nu toe alleen het deel direct achter de voorgevel had, is een zeer grote ruimtewinst bereikt, helaas ten koste van de schilderachtige daken die vroeger het huis dekten. Inwendig werd een staalskelet aangebracht omdat men bang was voor verzakkingen.

De tuin, die enorm had geleden onder de werkzaamheden, werd naar een op een vroeg 19de-eeuwse situatie geïnspireerd ontwerp weer aangelegd. De leiding van de verbouwing en restauratie berustte bij de Rijksgebouwendienst.

DE VERBOUWINGEN NA 1970

Tot hier betrof deze editie van SteenGoed een herziene heruitgave van het onderzoek uit 1970. Sindsdien heeft ook wat dit pand betreft de tijd (helaas) niet in alle opzichten stilgestaan. In zowel 1985/1986 als in 2006 en het meest recent in 2011 zijn er veranderingen in het pand aangebracht. De veranderingen in 2006 zijn in 2004 voorafgegaan door een bouwhistorische opname. Ook is de functie van het pand gewijzigd.

De veranderingen in 1985/1986

Citaat uit de bouwhistorische opname 2004: In 1985 werd het pand opnieuw verbouwd, toen het werd ingericht als onderdeel van de letterenbibliotheek. Het pand werd hiervoor gekoppeld aan Drift 27 door middel van twee doorbraken in de noordgevel. Verder werden onder andere op de tweede etage veel kleine kamertjes gekoppeld tot grote bibliotheekzalen, waarvoor een aantal dwarswanden werden gesloopt. Ook de zolder kreeg een nieuwe indeling en interieur-afwerking, en er kwamen twee nieuwe trappen naar de zolder.

Bouwhistorische opname en waardebeoordeling in 2004: Op 10 en 17 september 2004 is een bouwhistorische opname gemaakt door de Sectie Cultuurhistorie van de afdeling Stedenbouw en Monumenten van de Gemeente Utrecht. Het doel hiervan was het vastleggen en in beeld brengen van de aanwezige monumentwaarden.

De opname is uitgevoerd door J.A. van der Hoeve; over de waardebeoordeling heeft afstemming plaatsgevonden met drs. A.F.E. (Frans) Kipp, bouwhistoricus in dienst van de gemeente Utrecht en dezelfde die de tekeningen maakte voor de uitgave in 1970. De monumentwaarden van het gebouw zijn gecategoriseerd in niveaus, te weten categorie 1. hogere monumentwaarden (behoud noodzakelijk), 2. positieve monumentwaarden (behoud wenselijk) en 3. indifferente monumentwaarden (vervanging mogelijk, mits passend in de structuur). Het rapport hierover is gepubliceerd in 2006.

Het gebouw als monument

Het pand is als beschermd monument opgenomen in het register ingevolge artikel 6 van de Monumentenwet (Rijksmonument), met als omschrijving 'Statig HERENHUIS. Geheel hardstenen gevel. Rechte kroonlijst. Hoge stoep met pilasters, balkon boven de deur, middenpartij door gelobd fronton met alliantiewapens bekroond. Boven de deur smeedijzeren 18e eeuwse lantaarn. Inwendig 16e eeuwse delen w.o. sleutelstukken met wapens van het huis Renesse.' Hieruit blijkt, dat de bescherming als Rijksmonument het gehele gebouw betreft, zonder enige uitsluiting.

Zoals bij de restauratie van 1985/86 is aangegeven behoort ook het tuinhuisje tot het monument. Het pand maakt deel uit van een aaneengesloten gevelwand aan de Drift, waarbij alle betrokken panden zijn gekwalificeerd als monument. Ook heeft het perceel zijn oorspronkelijke opzet goed behouden. Onder meer vanwege deze aspecten heeft het pand hoge monumentwaarden.

Dit geldt ook voor het perceel waarop het staat, omdat dit behoort tot de originele, vermoedelijk 14de-eeuwse verkaveling. In de tuin staan bomen als restant van een 19de-eeuwse tuinaanleg.

Ook de opbouw van het pand met herkenbare vleugels rond een binnenplaats valt in categorie 1, omdat de historische structuur er goed van is af te lezen. Dit geldt ook voor de dwarskap op de voorgevel, omdat deze een wezenlijk onderdeel is van de sterk bepalende 18de-eeuwse opzet van het huis. Hierbij zijn ook de beide topgevels ter weerszijden van de kap van belang.

De onderdelen

De voorgevel heeft hoge monumentwaarden vanwege de bijzondere architectuur, geleding en detaillering uit het midden van de 18de eeuw. In Utrecht zijn dit soort gevels zeldzaam. De houten kozijnen behoren tot de oorspronkelijke opzet en de ramen zijn verantwoorde reconstructions. De bordestrap met sierlijke wangen in hardsteen is een integraal onderdeel van de architectuur. Dit alles heeft hoge monumentwaarde. Dit geldt ook voor de kelder, de bel-etage en de eerste verdieping van

de achtergevel, omdat de opzet ervan behoort bij een belangrijke vroeg 19de-eeuwse bouwfase. In die periode kreeg de achtergevel zijn huidige indeling en afwerking, hetgeen het gevolg was van de bouw van het Paleis van Lodewijk Napoleon. ook de onderdelen van deze gevel hebben een hoge monumentwaarde.

Het gebouw heeft een klassieke draagstructuur, bestaande uit dragende bakstenen muren, bakstenen gewelven (kelders), balklagen met moeren en kinderbinten en enkelvoudige balklagen en kap spanten (zolders). Het overgrote deel van de dragende muren heeft hoge monumentwaarden, evenals de gewelven van de kelders en de balklagen boven de beletage.

De indeling van de begane grond is belangrijk, omdat Drift 25 een van de belangrijkste voorbeelden is van een 18de-/19de-eeuwse huis met een representatieve middengang en aan weerszijden kamers.

Behalve de hier genoemde aspecten bevat het pand nog een groot aantal kleinere onderdelen met een monumentwaarde variërende van hoog tot laag.

Het tuinhuisje

Interessant is ook nog het tuinhuisje, dat een hoge monumentwaarde kent, voornamelijk als onderdeel van een (vroeg 19de-eeuwse) tuinaanleg. In vorm, opzet en detaillering is het karakteristiek voor zijn bouw-tijd. Bij de restauratie van 1985-1986 is dit gebouwtje grotendeels gere-construeerd.

De verbouwing in 2011

De veranderingen in 2011 hebben het interieur van het pand rigoureuus gewijzigd. Daarbij is het praktisch gebruik van de ruimten leidend geweest; niet alleen ten behoeve van het lesgeven, maar ook ten behoeve van de zelfwerkzaamheid van de studenten.

Tot slot

Het pand Drift 25 heeft ook nu nog een zeer statige uitstraling. Helaas komt dit voornamelijk aan de voor- en achterzijde nog tot zijn recht. Wie het pand nu bezoekt zal slechts hier en daar herinneringen aantreffen van hetgeen hiervoor is beschreven.

Al op 19 juni 1980 spreekt de gemeentelijk monumentencommissie haar zorg uit over de wijze waarop de Universiteit van Utrecht de monumentale panden beheert. Door steeds wisselende functies werden steeds opnieuw ingrijpende verbouwingen doorgevoerd die het historische karakter ervan steeds meer aantastten. De commissie concludeerde toen al, dat het toezicht hierop onvoldoende effectief is geweest.

Op 22 augustus 1985 wordt in de commissie opgeroepen om in actie te komen om plannen in dit verband van de universiteit tegen te houden. Blijkbaar had dit toch enig effect, want op 19 september gaf de universiteit aan te zijn geschrokken van dit standpunt en te willen overleggen. Of er overleg heeft plaats gevonden en tot vormen van behoud heeft geleid is aan de huidige toestand van de veranderingen van Drift 25 op geen enkele manier af te lezen.

Inmiddels is het pand geen onderdeel meer van de bibliotheek, maar worden de ruimten alleen nog gebruikt voor het geven van colleges. De binnenplaats is nu geheel overkapt en slechts hier en daar zijn nog restanten zichtbaar van de originele kappen en oude balken.

Woord van dank

Het is een bijzondere ervaring om na zo'n 47 jaar nauw betrokken te zijn bij de heruitgave van mijn afstudeerscriptie, die over het pand van het Kunsthistorisch Instituut aan de Drift in Utrecht gaat. Mijn studiegenote, Lideke Vos en ik, hebben ons destijds maanden verdiept in alle aspecten die bij zo'n restauratie aan de orde zijn. De tekeningen van Frans Kipp vormden als illustratie van de vele veranderingen aan het pand een bijzondere aanvulling op de tekst.

Het UMF voegt als uitgever van monografieën over belangrijke en minder belangrijke gebouwen in Utrecht veel toe aan de historische kennis over de stad. Het voelt als een eer daar een bijdrage aan te leveren. In dit geval geldt een bijzonder woord van dank aan Bert Aanstoot, die een grote rol heeft gehad in de wijze waarop de oude teksten zijn verjongd en de zoektocht naar wat er na 1970 allemaal met Drift 25 is gebeurd.

De foto's van Simon den Daas geven een goed beeld van de huidige staat van het pand.

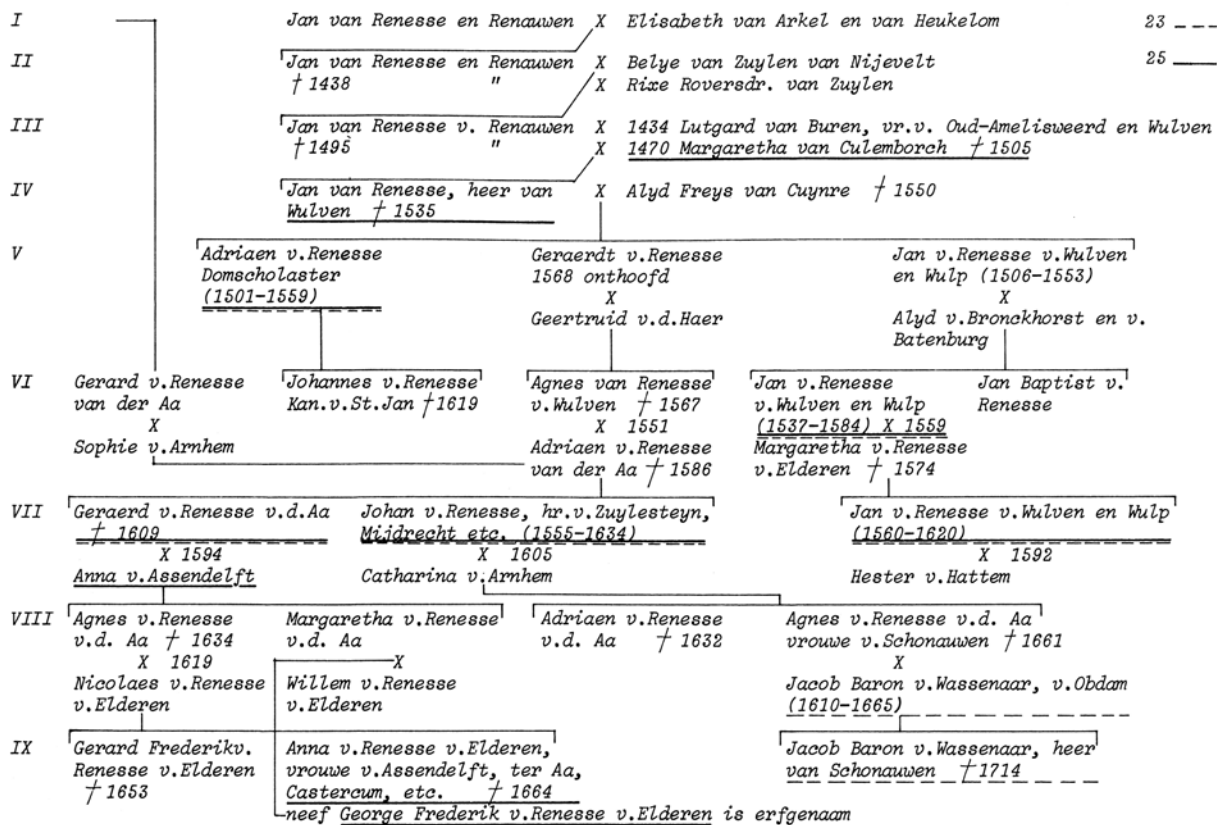
In de zoektocht naar de recente geschiedenis van het pand heb ik hulp en advies gekregen van verschillende medewerkers van de Universiteit die betrokken zijn bij het beheer en gebruik van het pand: In willekeurige volgorde hebben de volgende personen mij geholpen: Willemijn Brons, Fokke Walsteijn en Eric Brink.

Tot slot moet mij het volgende van het hart: praktische overwegingen hebben geleid tot de pragmatische oplossingen die ik met kromme tenen heb waargenomen. De staat waarin Drift 25 verkeert is die van een modern hitech gebouw in een 'ouderwets' overjasje. Gebruikspragmatisme en cultuurbewoud hadden in evenwicht gebracht kunnen worden, maar dat is niet gebeurd. Vernietiging van cultuurgood is nooit te keren en een groot overheidsinstituut als de Universiteit Utrecht zou behoud juist als uitgangspunt moeten nemen. Temeer daar zij zoveel waardevolle en bijzondere gebouwen in de stad Utrecht in bezit en gebruik heeft.

Annelies Jordens

BIJLAGE I

Genealogie van de familie Renesse

Met hulp van de heer H.L. Kruimel, oud-conservator v.h. Centraal Bureau voor Genealogie, uit: Wittert van Hoogland, Bijdragen tot de geschiedenis der Utrechtsche Ridderhofsteden, 's-Gravenhage 1917.

BIJLAGE 2

*Lijst van eigenaren van Drift 25
uitbreiding met nr 23 vermeld*

		huisnummers
1439	vermelding van Claes van Oestrum	25
1455, 1469	„ „ de erfgenamen van Claes van Oestrum	25
1484, 1488	„ „ Dirck van Zuylen	25
1493	„ „ de erfgenamen van Dirck van Zuylen van der Haer	25
1494, 1495	„ „ Peter Pott	25
1496	„ „ Margriet, weduwe van Jan van Renesse van Wulven	25
(bovengenoemde geslachten waren verwant, dus vermoedelijk verkrijging door overerving)		
1505	(vermoedelijk) Jan van Renesse, heer van Wulven	25
1535	Adriaen van Renesse, Domscholaster	25
1541	Adriaen van Renesse pacht tevens het pand nr.23	23+25
1560	Jan van Renesse	23+25
1568	Jan van Renesse verbannen	
1570	Kanselarij van het Hof van de Provincie	23+25
1577	terugkeer Jan van Renesse	23+25
1584	Jan van Renesse	23+25
1594	Hieronimus Bruynsels	23+25
1601	Nicolaes Malapert	23+25
1602	Johan van Renesse, heer van Zuylesteyn, bewoont het zuidelijke pand	23
	Geraerd van Renesse van der Aa bewoont het noordelijke pand	25
1609	Anna van Assendelft, wed. van Geraerd van Renesse	25
....	Anna van Renesse van Elderen, vr. v. Assendelft, ter Aa, Castercum etc.	25
1664	George Frederik van Renesse van Elderen	25
1669	Hieronimus van Tuyl van Serooskerken en erfgenamen	25
1686	Mr Cornelis van Royen	25
1722	Steven van Nellesteyn, gehuwd met Cornelia Joh. v. Royen (eerste vermelding)	25
1729	Wouter Hendrik van Nellesteyn	25
1784	Cornelis Jan van Nellesteyn	25
1807	Gabriël van Oordt	25
1809	Koning Lodewijk Napoleon	25
1810	Ridder van Zuylen van Nijeveld	25
1816	W.R. van Heeckeren van Brandsenburg	25
1845	Jvr. A.J.C. Doelen, gehuwd met Mr. J.A. Grothe	25
1897	twee gezusters Grothe	25
1900	Jhr. Hendrik Maurits Jan van Asch van Wijck	25
1911	Jhr. Hubert Alexander Maurits van Asch van Wijck	25
1921	Ministerie van O. K. en W.	25
1964	Rijksuniversiteit te Utrecht	25

Gebruikte bronnen

Annelies Jordens, Frans Kipp en Lideke Vos
o.l.v. Prof. dr. ir. C.L. Temminck Groll - Drift 25 (1970)
Marceline J. Dolfin, E.M. Kylstra en Jean Penders - Utrecht, de huizen
binnen de singels - Beschrijving
UDS (www.documentatie.org)
Bouwhistorische opname 2006
informatie van de heer E.P. Brink, projectleider bij de laatste verbou-
wing in 2011
Het Utrechts Archief
Archief Universiteit Utrecht
Archief Catharijne Convent
C.L. Temmink Groll - Middeleeuwse stenen huizen te Utrecht (1963),
pag. 113-114
R. Meischke en J. Zandkuyl - Het Nederlandse Woonhuis van 1300-
1800 (1969)

2017: soms zijn de monumentale waarden wel erg verstopt of worden ze overheersd door modernisering.

En soms zijn de monumentale waarden vooral buiten het gebouw te zien.

